शोधनिर्देशक
डा. देवीप्रसाद गौतम

नेपाली सहायक क्रिया

**त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत**

शोधपत्र

शोधार्थी
सुरत श्रेष्ठ
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्.ए. दोस्रो वर्षको विद्यार्थी सुरत श्रेष्ठले **नेपाली सहायक क्रिया** शीर्षक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति – २०६६/०४/

....

डा.देवीप्रसाद गौतम

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्रसंकाय कीर्तिपुर, काठमाडौंमा नेपाली मूल विषय लिई स्नातकोत्तर तह एम.ए. द्वितीय वर्षमा अध्ययन गर्ने छात्र सुरत श्रेष्ठले उक्त विषय अन्तर्गत रहेको दशौंपत्रको लागि तयार गर्नुभएको शोधपत्र **नेपाली सहायक क्रिया** मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति :- **हस्ताक्षर**

१ विभागीय प्रमुख

प्रा.राजेन्द्र सुवेदी ....

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर, काठमाडौं

२ शोधनिर्देशक

डा. देवीप्रसाद गौतम ....

३ वाहृयपरीक्षक ....

मिति :- २०६६/०४ /

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र **नेपाली सहायक क्रिया** मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दशौँपत्रको प्रयोजनार्थ आदरणीय शोधनिर्देशक डा. देवीप्रसाद गौतमज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्रको तयारीमा आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीचमा पनि अमूल्य समय दिई उचित सल्लाह, सुझाव तथा मार्गनिर्देशन प्रदान गरी यसलाई मूर्तरूप दिन अभिप्रेरित गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने सुअवसर प्रदान गर्नुभएकोमा विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीज्यूप्रति पनि म आभारी छु । यस्तै प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग र शोधपत्र तयारी गर्दा पुस्तक तथा विभिन्न पाठ्यसामग्रीहरू उपलब्ध गराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय तथा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानका कर्मचारीहरुप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयारी क्रममा सामग्री सङ्कलन कार्यदेखि शोधपत्र तयार पार्ने कार्यमा सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय नवीन सिंह, शम्सेर थापा, गम्भीर ढकालप्रति पनि हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता प्रकट गर्दछु साथै विभिन्न पक्षबाट सहयोग, प्रदान गर्नुहुने चुराबहादुर जि.सी., शुभलक्ष्मी श्रेष्ठ, धीरज श्रेष्ठ धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्तमा, प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

सुरत श्रेष्ठ

शैक्षिक सत्र : २०६०/२०६२

क्रमाङ्क :-१०६

परीक्षा क्रमाङ्क : १४२१

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

तालिकासूची

बृक्षरेखासूची

संक्षेपसूची

चिह्नसूची

अध्याय - एक

१. शोधपत्रको परिचय १-६

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधपत्रको प्रयोजन १

१.३ समस्याकथन १

१.४ शोधकार्यका उद्देश्यहरू २

१.५ पूर्वकार्यको स्थिति २

१.६ शोधकार्यको औचित्य ४

१.७ शोधकार्यको सीमांकन ५

१.८ शोधविधि ५

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा ५

अध्याय - दुई

२. अध्ययन परम्परा ७-४८

२.१ परम्परागत अध्ययन (पुस्तक) ७-२१

२.१.१ ए ग्रामर अफ द नेप्लिज ल्याङ्ग्वेज (सन् १८२०) ७

२.१.२ चन्द्रिका : गोरखा भाषा व्याकरण (वि.सं. १९६९) ८

२.१.३ मध्यचन्द्रिका (वि.सं.१९७६) १५

२.१.४ नेपाली बृहद् व्याकरण (वि.सं.२०३३) १९
२.२ भाषावैज्ञानिक अध्ययन (पुस्तक) २१-३१
२.२.१ नेपाली भाषाको उत्पत्ति (२०२५) २२
२.२.२ शब्दरचना र वर्णविन्यास (२०३६) २२
२.२.३ समसामयिक नेपाली व्याकरण (२०४९) २४
२.२.४ नेपाली व्यावहारिक व्याकरण र अभिव्यक्ति (२०५६) २८
२.२.५ नेपाली वाक्य व्यारकण (२०५४) २८
२.३ शोधग्रन्थ ३१-४६
२.३.१ दि एक्जयुलरी इन नेपाली (सन् १९८०) ३१
२.३.२ नेपालीमा पदावली व्यवस्था (२०५३) ३६
२.३.३. नेपाली प्रेरणार्थक क्रियाको अधययन (२०६३) ४३
२.४ पत्रपत्रिका ४४
२.४.१ नेपाली क्रियासहायकको अन्तर्व्यवस्था (२०४९–५०) ४४
२.४.२ नेपाली मिलित क्रिया (सन् १९९८) ४५
२.५ निष्कर्ष ४६

अध्याय–तीन

३. क्रियार्थद्योतकको परिचय, प्रकार र कार्य ४९-८५
३.१ क्रियार्थद्योतकको परिचय ४९
३.२ क्रियार्थद्योतकको कार्य ५३
३.२.१ आर्थी कार्य ५३
३.२.२ रूपायनिक कार्य ५४
३.२.२.१ पक्षमा क्रियार्थद्योतक ५४
३.२.२. कालमा क्रियार्थद्योतक ५४

३.२.२.३ अकरणमा क्रियार्थद्योतक ५५

३.२.२.४ सङ्गतिमा क्रियार्थद्योतक ५६

३.२.२.५ वाच्यमा क्रियार्थद्योतक ५७

३.२.२.६ भावमा क्रियार्थद्योतक ५७

३.३. क्रियार्थद्योतकका प्रकार ५८

३.३.१ स्वरूपको आधारमा ५८

३.३.१.१. मु.क्रि. प्रत्ययान्तको आधार ५९

३.३.१.२. स्वतन्त्र प्रयोगको आधार ६६

३.३.१.३ मु.क्रि.को आधार ६७

३.३.२. कार्यको आधारमा ६७

३.३.२.१ अर्थको आधार ६७

३.३.२.२ वाच्यको आधार ७२

३.३.२.३ प्रेरणार्थको आधार ७७

३.३.२.४. शृङखलाक्रमको आधार ८१

३.३.२.५ कारकको आधार ८३

३.४ निष्कर्ष ८५

अध्याय–चार

४. कोटिसहायक क्रिया परिचय, कार्य र प्रकार ८६-९३

४.१ कोटिसहायक क्रियाको परिचय ८६

४.२ नेपाली कोटिसहायक क्रियाको कार्य ८७

४.२.१ अरूपायित कार्य ८७

४.२.२ रूपायित कार्य ८८

४.३ नेपाली कोटिसहायक क्रियाको प्रकार ९२-९३

४.३.१ मिलित क्रियासंबद्ध ९२

४.३.२ मिलित र संयुक्त दुवै क्रियासँग सम्‍ ९३

४.४ निष्कर्ष ९३

अध्याय पाँच

५. सारांश र निष्कर्ष ९४-९६

५.१ सारांश ९४

५.२ निष्कर्ष ९५

सन्दर्भग्रन्थसूचि

लेखसूची (पत्रपत्रिका)

तालिकासूची

	पृ.सं.
तालिका नं. १ पण्डित (२०४२)मा स.क्रि.	१०
तालिका न.. २ पण्डित (२०४२) मा मानबोधक स.क्रि.को अकरण	१२
तालिका नं. ३ संयुक्त क्रियामा आउने स.क्रि.	१५
तालिका नं. ४ सिग्द्याल (२०४६) मा **हुनु** स.क्रि.का छोटकरी रुप	१६
तालिका नं. ५ सिग्द्याल (२०४६) मा मिलित क्रियामा आउने स.क्रि	१७
तालिका नं. ६ शर्मा (२०६२) मा स.क्रि.	२३
तालिका नं. ७ अधिकारी (२०४९) मा अकरण प्रक्रियामा स.क्रि. ले ल्याउने अर्थगत विभेद	२६
तालिका नं. ८ : पोखरेल (२०५६) मा स. क्रि.	२९
तालिका नं. ९ : शर्मा (१९८०) मा स.क्रि. को अनुक्रम	३२
तालिका नं. १० गौतम (२०५३) मा समूहगत विभिन्नतामा आउने क्रियार्थद्योतकहरु	३८
तालिका नं. ११ गौतम (२०५३)मा संगतिको स्थान	४२
तालिका नं. १२ गौतम (२०५३) मा संगति$_२$ को स्थान	४२
तालिका नं. १३ गौतम (२०५३) मा संगति$_३$ को स्थान	४३
तालिका नं. १४ मु.क्रि. प्रत्ययान्तका आधारमा क्रियार्थद्योतकको प्रकार	५९
तालिका नं. १५ **ई** प्रत्ययान्त क्रियार्थद्योतक	६०
तालिका नं. १६ **न** प्रत्ययान्त पश्चातका क्रियार्थद्योतक	६१

तालिका नं. १७ **ने** प्रत्ययान्त पश्चातका क्रियार्थद्योतक ६२

तालिका नं. १८ **नु** प्रत्ययान्त पश्चातका क्रियार्थद्योतक ६२

तालिका नं. १९ **दै** प्रत्ययान्त पश्चातका क्रियार्थद्योतक ६३

तालिका नं. २० **दो** प्रत्ययान्त पश्चातका क्रियार्थद्योतक ६३

तालिका नं. २१ बहुवर्गमा आउने क्रियार्थद्यं।ाक ६४

तालिका नं.२२ को.स.क्रि. **छ** को अभूत करण सङगति रूपावली ८९

तालिका नं. २३ को.स.क्रि. **छ** को अभूत अकरण सङ्गतिको रूपावली ९०

तालिका नं. २४ **छ** को भूत करण सङ्गतिको रूपावली ९१

तालिका नं. २५ **छ** को भूत अकरण सङ्गतिको रूपावली ९२

वृक्षरेखासूची

वृक्षरेखा नं. १. **न** प्रत्ययान्त क्रियार्थद्योतक ३३

वृक्षरेखा नं. २. **नु** प्रत्ययान्त क्रियार्थद्योतक ३४